

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Haziran 2017, Sayı 228 Ekidir

Sanayinin Sorunları ve Analizleri (XXIX)

Büyüme kırılğan,
Sürdürülebilir değil...

BÜYÜME KIRILGAN, SÜRDÜRÜLEBİLİR DEĞİL...

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

ABD Başkanı Donald Trump'ın düşük performansı ve başkanlığı devralırken koyduğu hedeflere ulaşmakta başarısız kalması, küresel fonları başta Türkiye olmak üzere yeniden çevre ülkelere yönlendirdi. Özellikle Türkiye, 2016'nın ikinci yarısında büyüme oranı yüzde 1'e düşen ve krizin eşiğine gelen ekonomisini yabancı fon girişiyle toparlıyor.

Arkasında bütçe açığı, batık kredi riski, cari açık büyümesi, kemikleşen işsizlik ve çift haneli enflasyon gibi sorunlar biriktirse de ekonomi, 2017 ilk çeyrekte yüzde 5 büyüdü. Bu performansın izleyen zaman dilimlerinde sürdürülebilmesi kolay değil. Ama yine de yıllık yüzde 3'ün altına düşmeyecek bir büyüme ile 2017 tamamlanabilir.

Krizi savuşturmak ve bir büyüme ivmesi yakalamak, kamunun ekonomiye artan müdahalesi ve bütçe açığını göze almasıyla gerçekleşti. Sonuçta, Hazine'nin 2017 yılının ilk 4 ayında, önceki 3 yılın ilk 4 ayındaki borçlanmalarının toplamından daha fazla borçlanma yaptığı görülüyor. Asıl büyük artış dış borçlanmada ortaya çıkmış bulunuyor. Bu büyük sıçramanın nedenleri arasında, hem krizin eşiğinde hem de referandumda gidişte kamu harcamalarının hızla artırılmış olması, aynı gerekçeyle vergilerde indirimler yapılması yer alıyor.

Kamu maliyesinde 2017 yılının ilk 4 ayında bir önceki yılın ilk 4 ayına göre önemli bir bozulma var. Bütçe, 2016 yılının ilk 4 ayında 5,4 milyar TL fazla verirken bu yılın ilk 4 ayında 17,9 milyar TL açık verdi. Daha kötü bir görünüm Hazine'nin nakit açığında ortaya çıktı. Geçen yılın ilk dört ayında 1,5 milyar TL nakit açığı varken bu miktar bu yılın ilk 4 ayında 26,3 milyar TL'ye çıktı. Özetle, bütçede ve nakit yönetiminde geçen yıla göre bir bozulma gözlenmektedir.

TÜİK'in yeni seri büyüme oranları ile istihdam artış oranları da tutarsız görünüyor. İlk çeyrekte yüzde 5 büyüdüğü öne sürülen ekonomiye karşılık istihdamın, 2016 ilk çeyreğine göre ancak yüzde 1,7 arttığı anlaşılıyor. 2016 ilk çeyreğinde 26 milyon 575 bin olan istihdam 1 yıl sonra ancak 27 milyon 39 bine çıkabilmiş. Ekonominin yüzde 1,3 küçüldüğü 2016 üçüncü çeyreğinde bile istihdamın yüzde 1,3 artış göstermesi, büyüme verilerinin düşük kalitesini göstermektedir. Sanayi özelinde bakıldığında da istihdam ile büyüme arasında tutarsızlık ortaya çıkmaktadır. 2016 ilk çeyreğinde 5 milyon 290 bin olan sanayi istihdamı, 2017 ilk çeyreğinde değişmezken sanayide büyüme, yüzde 5,3 olarak görünmektedir. Sanayinin büyüme eğrisi ile sanayi istihdamı eğrisinin hiç çakışmaması, yine büyüme verilerinin kalitesini sorgulanır kılmaktadır.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

GİRİŞ

ABD Başkanı Donald Trump'ın düşük performansı ve başkanlığı devralırken koyduğu hedeflere ulaşmakta başarısız kalması, küresel fonları başta Türkiye olmak üzere yeniden çevre ülkelere yönlendirdi. Özellikle Türkiye, 2016'nın ikinci yarısında büyüme oranı yüzde 1'e düşen ve krizin eşiğine gelen ekonomisini, yabancı fon girişiyle toparlıyor. Arkasında bütçe açığı, batık kredi riski, cari açık büyümesi, kemikleşen işsizlik ve çift haneli enflasyon gibi sorunlar biriktirse de ekonomi, 2017 ilk çeyrekte yüzde 5 büyüdü. Bu performansın izleyen zaman dilimlerinde sürdürülebilmesi kolay değil. Ama yine de yıllık yüzde 3'ün altına düşmeyecek bir büyüme ile 2017 tamamlanabilir.

KRİZİ "YÖNETMEK"

Türkiye'ye, 2017 başlarına kadar, 2016 yılının ikinci yarısında başlayan ve yıl sonlarında temposu artan bir kriz havası hakimdi. Bugün aynı durum geçerli değil. Çünkü AKP, küçülmeye başlayan, daralan ve teknik anlamda da krize girmekte olan ekonomiyi "yönetebildi" ve Türkiye en azından şimdilik bir krizin dışında duruyor. Ama krizin eşiğindeyken gemiyi kayalara bindirmekten kurtaracak dümen tutuşunun maliyeti nedir? Ne pahasına oldu bunlar? Bu da önemlidir. Geldiğimiz yerden muhasebe yaparsak diyebiliriz ki evet, kriz şimdilik yönetildi ama bedeli de ağır oldu. Türkiye'nin kırılganlığı arttı, dayanıklılığı azaldı.

Türkiye'yi krizin eşiğine getiren şartları hatırlamak yerinde olacaktır. 2015'te ekonomi yüzde 6 dolayında büyüdü. Bu büyüme için beklenen, yeterli ölçüde bir dış kaynak girişi olmadı ama gerekli döviz, Merkez Bankası rezervleri ve dışarıda tutulmakta olan birikimler kullanılarak gerçekleştirildi. Büyüme açısından 2016'nın ilk yarısı da fena geçmedi. İlk yarı büyümesi yüzde 5 dolayındaydı ama ikinci yarıda büyüme yüzde 1'e düştü. Bu düşüşün ilk ayağında, yani temmuz-eylül döneminde ekonomi büyümek yerine, yüzde 1,3 küçülünce, "İşte krizin ayak sesleri" yükselmeye başladı.

Bu üç ayda 15 Temmuz darbe girişimi yaşandı, ekonomi içine kapandı, üretim düştü. Dahası, eylül ayında kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin politika, dış ilişkiler ve ekonomi göstergelerini oldukça riskli olarak değerlendirdi ve "çöp notu"nu uygun gördü. Yetmedi, dış âlemden rüzgârlar Türkiye'nin aleyhine esmeye başladı. ABD Merkez Bankası Fed'in iştahla faiz artırma eğilimi, küresel fonların yönünü Türkiye gibi ülkelere merkez ülkelere, özellikle ABD'ye çevirdi. Dolar hızla değer kazandı ve çevre ülkelere merkez ülkelere kaydı. Bu, TL dâhil yerel paraların hızla değer kaybı demekti. TL iç kırılganlıklarından dolayı öteki yerel paralardan daha hızlı değer kaybetti.

Evet, kriz hızla yaklaşıyordu ve hükümetin bir şeyler yapması gerekiyordu. Çünkü ekonomik hoşnutsuzluklar, tam da Anayasa halk oylamasına giden bir takvime denk gelmişti.

Türkiye ekonomisi, 2008-2009 küresel krizinden birçok ülke gibi etkilenmiş, yüzde 5 dolayında daralma yaşamıştı. O zaman başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan yine hızla dümen tutmak için harekete geçmiş ve aldığı önlemlerle "Kriz bizi teğet geçti" demişti. 2016 sonlarında doların iyice yükselmesiyle büyük dalgalanmalar yaşanırken bu kez cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturan ve başkanlık rejimi değişikliği için çabalayan Erdoğan aynı sözleri tekrarladı: "2009'da da teğet geçmişti, bu kez de teğet geçecek."

Krizi yönetmek ana gündemdi. Neler yapıldı? Zora giren firmalar için vergi kolaylıkları, borç ertelemeleri, iç tüketim için dayanıklı tüketim mallarında büyük vergi indirimleri, iç piyasa kurumasını diye artırılan devlet harcamaları... Para politikası olarak bankaları kredi musluklarını açmaya cesaretlendiren devlet kefaletleri, doların yükselişini frenlemek için kamu kurumlarının döviz birikimlerini TL'ye çevirmeye dönük talimatlar, topluma Cumhurbaşkanı tarafından "TL'ye dön, dolardan kaç" telkinleri, bu yolda sürdürülen yoğun bir kampanya, Merkez Bankası'nın dolambaçlı faiz artırma hamleleri... Artan işsizliği emmek için istihdam yükünün bir kısmını devletin üstlenmeyi

taahhüt ettiği İşsizlik Fonu'nu da krizi yönetmek için kullanıma geçiren düzenlemeler... Bütçeye paralel bir Varlık Fonu'nun kurulması ve bu fonun da krizin yönetiminde kullanılması... OHAL iklimini kullanarak grev ertelemeleri, sendikalara aba altından değil açıktan sopa göstermeler...

Bu maliye ve para politikaları ve diğer önlemlerle yılın üçüncü çeyreğinde devrilen vagonlar, 2016'nın son çeyreğinde rayına konuldu. Dördüncü çeyrek için açıklanan büyüme oranı yüzde 3,5 idi. 2016 genelinde büyüme yüzde 2,9 olmuştu. Bu, 2015 büyümesinin yarısı demektir, ama 'olsun' deniyordu. Peki 2017 nasıl geçecekti?

IMF'nin Nisan 2017 raporu Türkiye için 2017'de yüzde 2,5'lik bir büyümeyi mümkün görüyor ve tüm kırılma noktalarını anımsatıyordu. AKP Hükümeti ise öyle düşünmüyor, Maliye Bakanı Naci Ağbal, "Ekonomi yüzde 4'ün üstünde büyür." diyordu.

"Krizi yönetmek" için alınan önlemlerin arkası kesilmedi. 2017'nin başında da hele ki 16 Nisan anayasa değişikliği referandumunda "hayır" eğiliminin ağır bastığı hissedilince bütçenin ve bankaların musluklarını açmaları için talimatlar artırıldı, özellikle kamu bankaları üstünden zordaki firmalara daha çok can simidi atıldı.

Başka bir şey daha oldu: 2017'nin ilk aylarında dış rüzgârlar döndü. Sadece Türkiye için değil, 2016'nın ikinci yarısında sermaye kaçıışı sorunu yaşayan ve yerel paraları dolar karşısında hızla düşen ülkeler için de... Özellikle şubattan itibaren kaçan küresel fonların bir kısmı, burunlarını mandallayarak çevre ülkelere ve Türkiye'ye geri döndüler. Sıcak para, borsadan fiyatı iyice düşmüş hisse senetlerini, prim yapan devlet kâğıtlarını alarak kazanç sağladığını gördükçe izleyen aylarda da belli büyüklüklerde geldi. Bu giriş, dolardaki tırmanışın hızını kestiği gibi biraz da gerilettiler. Ocak ayında ortalaması 3,73 TL'ye çıkan dolar, izleyen aylarda düştü ve 3,60 TL dolaylarına kadar geriledi. Dolardaki tırmanışın durması ve hatta gerilemeye başlaması da krizi yönetenlerin işini kolaylaştırdı.

BÜYÜME VE TRUMP

2017'nin ilk çeyreğinde gerçekleştirilen yüzde 5'lik büyümede içsel etkenler kadar dışsal etkenler önemli yer tuttu. Dışsal etkenlerde ABD Devlet Başkanı Trump'ın inandırıncılıktan uzak, güven vermeyen icraatı ana etken oldu. Amerikan sisteminin işleyişindeki kriz günden güne artıyor. Gözlemciler göre, bir taraftan Başkan Trump'ın ilgisizliği, tembelliği ya da yanındakiler arasındaki derin bölünmeler nedeniyle işleri yönetecek kişilerin atanmaması her şeyi sekteye uğrattı. Başkan'ın işgal ettiği mevkinin sorumluluklarını müdrük olduğu konusunda haklı şüpheler artıyor. Diğer yandan Trump'ın devlet yönetme sorumluluğuna yönelik vurdumduymazlığı ve çarpıcı ceahleti işlerin yürümesini engelliyor.

Yönetimdeki kişiler arasındaki görüş farklılıkları kolay kapatılacak cinsten değil. Bunun da ötesinde aralarındaki anlaşmazlıklar kişisel husumetlerden de besleniyor. Yine gözlemciler göre, Obama döneminde başlamış olan Avrupa'dan uzaklaşma daha kaba bir şekilde sürüyor. Rusya ile ilişkilerin yürütülmesi üzerinde Başkan'ın ve yardımcılarının seçimlerden önce ve seçimler sırasında Ruslarla ne tür bir temas kurdukları sorusunun gölgesi var. Çin ve Asya ile ilişkileri nasıl götürecekleri belli değil. Kuzey Kore'ye yönelik bir saldırıyı ihtimal dahilinde görenlerin sayısı da artıyor. Ortadoğu'daki Trump duruşu ise endişeleri iyice artırıyor. Bölgede Sünni-Şii saflaşmasını teşvik ederek silah satmayı öne çeken tutumu kaygıyla izleniyor. ABD Başkanı Trump'ın bu "delibozuk" duruşu, küresel fonların çevre ülkelere yönelmesinde en önemli etken oldu. Türkiye dahil, çevre ülkelere yönelen küresel sıcak para, dolar fiyatında ucuzlamaya yol açarken ithalatı ve iç tüketimi, dolayısıyla büyümeyi kıpırdatan etkiler yarattı.

FED'İN GÜVERCİNLİĞİ

Trump'ın vaat ettiği vergi indirimleri, altyapı yatırımları gibi reformları yapma ihtimali zayıf görünürken daha yavaş bir faiz artırımını ihtimali gündeme geldi. 15 Haziran'da ABD merkez bankası Fed,

politika faizini üç ay aradan sonra çeyrek puan artırarak yüzde 1 - 1,25 aralığına çıkardı. Haziran ayı faiz artırımını tamamen fiyatlandığı için piyasalarda herhangi bir dalgalanmaya yol açmadı.

Aralık da dahil edildiğinde son altı ayda üç faiz artırımına giden Fed, 2017 için bir artırım daha yapabilir. 2018 için de üç faiz artırımını bekleyen Fed, bu yıl için ABD büyüme tahminini yüzde 2,1'den 2,2'ye çıkardı. Fed işsizlik oranının yüzde 4,5'ten yüzde 4,3'e, tüketici enflasyonunun yüzde 1,9'dan yüzde 1,6'ya ineceği öngörüsünde bulundu. Küresel krizde parasal genişlemeye giderek bilançosunu 4.5 trilyon dolara çıkararak Fed'in bilanço küçültme planını detayıyla açıklaması pek beklenmiyordu, ancak bu açıklama öne çekildi. Aylık 10 milyar dolarla başlatılacak küçültme operasyonunda her üç ayda bir 10 milyar dolarlık artırımla 50 milyar dolara kadar çıkılacak. Böylece iki yılda 900 milyar dolarlık bilanço küçültmesi gerçekleştirilecek. Fed'in parasal genişlemeden, normale dönüşünde faizleri artırmaya başlamasının ardından ikinci aşama olan bilanço küçültmeye bu yıl geçmesi bekleniyor. Bilanço küçültme operasyonunun 5-10 yıl gibi uzun vadeye yayılabileceği hesaplanıyor. Fed'in faiz kararı ve bilanço küçültme açıklaması, küresel piyasaların genel gidişini pek değiştirmede. Dolarda küçük oranlı bir değerlenme oldu ama risk iştahı devam ediyor. ABD 10 yıllık faizleri de 2,10'a kadar düşerek son 7 ayın dip seviyesini gördü. Genel satış ayı olan mayısı bu yıl pozitif eğilimle atlatan piyasaların ana gidişinde ve küresel likiditenin getiri arayışında değişme yok. Çünkü ABD Merkez Bankası likiditeyi geri çekmeye hazırlansa ve faizi kademeli şekilde artırsa da diğer büyük merkez bankaları parasal genişlemeye devam ediyor.

Fed'in yavaş faiz artırdığı, AB ve Japon merkez bankalarının parasal genişlemeye devam ettiği bir ortam, bol ve ucuz para dönemine dönüş demek. Küresel fonlar yükselen çevre ülkelere daha fazla akmaya başladı. Yerel paralar, dolara karşı değer kazanırken faizler de düşüş eğilimi içinde.

ABD ekonomisi konusunda belirsizlik algısı oluştu. Bu durum, ABD ekonomisinin büyümesini yüzde 2'den yüzde 3'e çıkarması ihtimalini ve inancını da zayıflattı. Bütün bunlar da ABD Merkez Bankası FED'in faiz artırım hızını kesiyor. 2017 için dört kez artırıma gidileceği bile savunulurken beklenti kısa sürede üçe düştü.

Trump'ın tökezlemesi, büyüme tahminlerinin revizyonunu da beraberinde getirdi. Dünya Bankası, "Küresel Ekonomik Beklentiler" raporunun haziran sayısında ABD ekonomisinde 2017 büyüme tahminini 0,1 puan düşürerek yüzde 2,1'e indirdi. Trump'ın iddiası yüzde 3'e çıkarmaktı. Raporda ayrıca Türkiye, Çin, Brezilya, Meksika, Hindistan, Endonezya ve Rusya'dan oluşan en büyük yedi yükselen ülkenin ise dünya ekonomisinin büyümesinde öncü olacağı belirtiliyor. Banka, raporda Türkiye ekonomisinin hızlı bir toparlanma gösterdiğini belirtti ve Türkiye için bu yıl ki büyüme beklentisini 0,5 puan yukarı çekerek yüzde 3,5'e yükseltti.

YABANCI FON GİRİŞİ

2016 ortalarında ayak sesleri duyulan krize karşı AKP rejimi bir dizi önlem geliştirdi. Bu önlemlerle kriz fırtınasına karşı dümen tutmayı bilen rejim, Trump'ın tökezlemesiyle geri dönüş yapan yabancı fonların rüzgârını da arkasına alarak krizi şimdilik aştı, bir büyüme ivmesi yakaladı.

Türkiye, 2016 Eylül ayından itibaren kredi derecelendirme kuruluşlarının yatırım yapılabilir ülke notunu kaybetmiş olmasına rağmen, burnunu mandallayan sıcak paraya adres olabildi ve doların yükselişinin durması, hatta gerilemesinin etkisiyle canlanan iç talep, hatta ihracat, büyümeyi getirdi.

Trump'ın tökezlemesinin etkisiyle yükselen ülkelere dümen kıran yabancı fonların adreslerinden biri de Türkiye oldu. Türkiye'nin risk primi, referandum sonrasında da düştü ve 226'dan 193'e kadar geriledi.

Risk priminin düşmesine karşın, Türkiye, 2017 Haziran ortasında risk priminin yüksekliği sırala-

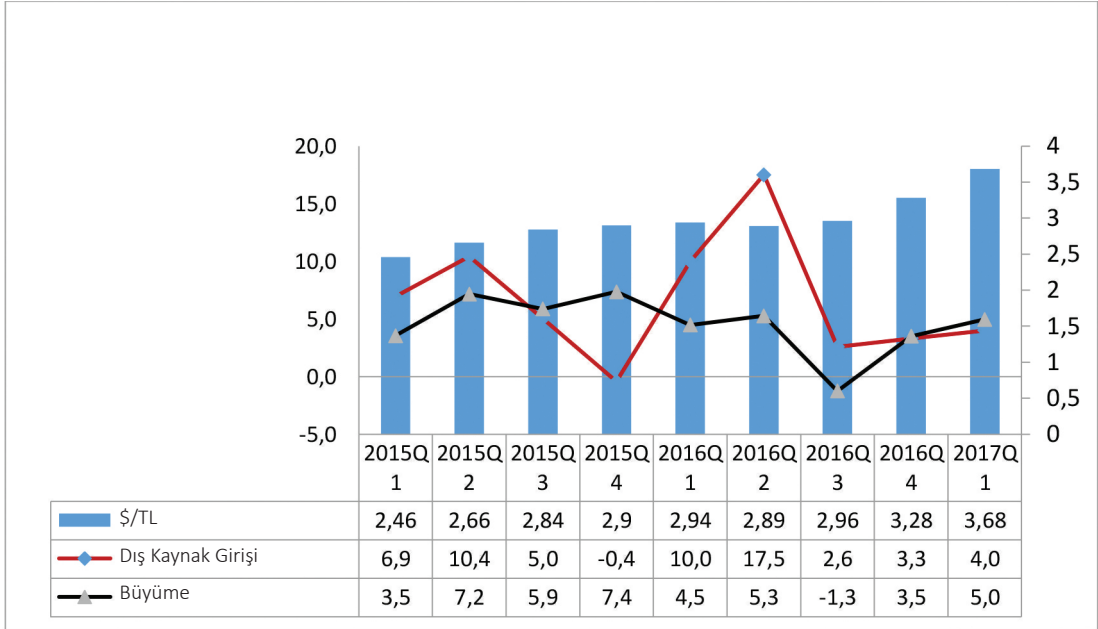
Tablo 1. Ülke Risk Primleri (CDS, Aylık Ortalama)

Tarih	Brezilya	Türkiye	G. Afrika	Rusya	Endonezya	Meksika
2016 Temmuz	300	252	258	230	169	146
2016 Ağustos	258	244	232	222	145	138
2016 Eylül	261	245	245	207	144	152
2016 Ekim	263	247	248	223	150	150
2016 Kasım	292	281	244	226	171	177
2016 Aralık	284	277	221	188	161	159
2017 Ocak	251	273	207	178	151	167
2017 Şubat	225	241	196	173	136	150
2017 Mart	224	233	191	168	128	134
2017 Nisan	220	226	207	163	131	127
2017 Mayıs	220	201	189	151	125	116
2017 Haziran	233	193	185	151	121	113

Kaynak: Reuters

masında Brezilya'yı izleyen en riskli yükselen ülke vasfındaydı. Türkiye'yi Güney Afrika izlerken, Rusya, Endonezya ve Meksika diğer kırılganlar olarak sıralandı.

Özellikle şubat ayından itibaren "Yükselen ülkelere" ve dolayısıyla Türkiye'ye sıcak para da denilen portföy yatırımları arttı. Türkiye'ye 2017'nin ilk beş ayında hisse senetleri ve devlet iç borçlan-

Grafik 1. Dış Kaynak Girişi, Dolar/TL ve Büyüme (Çeyrekler İtibarıyla, %)

Kaynak: TCMB, TÜİK

ma senetlerine gelen net yabancı kaynak tutarı 4,3 milyar dolara vardı. Bunun etkisiyle ocak ayında 3,73 TL olan dolar kuru, haziran ayında 3,50'lere kadar indi. Daha hızlı inişi frenleyen etken ise döviz açığı olan şirketlerin açık kapatmak için düşen dolara talip olması oldu. Şirketlerin Kasım 2016'da 211 milyar dolar olan net döviz açıkları, yapılan dolar alımlarıyla mart ayında 196 milyar dolara kadar inmiş durumda.

Ödemeler dengesi verileri ise ilk çeyrekteki dış kaynak girişini 4 milyar dolar olarak vermektedir. Bu toplama, kaynağı belirsiz para girişleri de dahildir. İlk çeyrekte 4 milyar dolarlık fon girişi, doların ilk çeyrek ortalamasını da 3,68 TL'ye kadar çekti. Dolayısıyla büyüme, kontrole alınmış dolar fiyatı ikliminde gerçekleşti denebilir.

Yabancı fonların Türkiye'ye akışında faizlerin çekişliliği önemli. Fonların ağırlıklı kısmı devlet iç borçlanma senetlerine rağbet etti. Bu tercihin nedeni ise cazip faizler. Hazine'nin iki yıllık gösterge tahvilinin faiz oranı yüzde 11-11,5 arasında seyrediyor. Türkiye'deki faiz düzeyi, "kırılgan beşlinin" diğer üyeleri Brezilya, Güney Afrika, Rusya ve En-

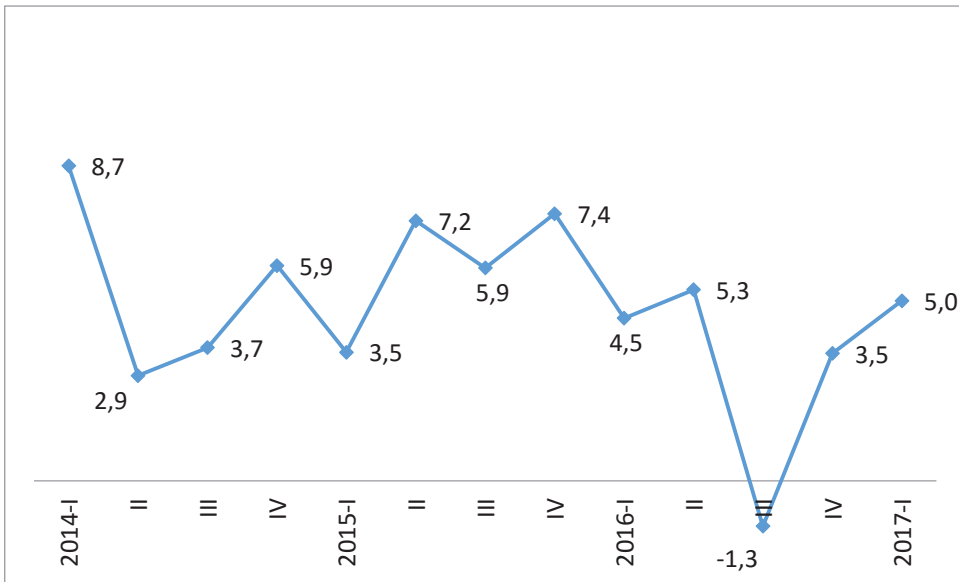
donezya ile karşılaştırıldığı zaman bile en yüksek getiriyi oluşturuyor.

SANAYİ ÖNCÜLÜĞÜNDE...

2016'nın üçüncü çeyreğinde yüzde 1,3 küçülen ekonomi, acaba krize mi gidiliyor sorusuna yol açmıştı. Son çeyrekte yüzde 3,5 büyüme ile yıl, yüzde 2,9 GSYH artışı ile kapandı. 2017'ye ilişkin ilk çeyrek beklentisi, tahminler yüzde 2 ile yüzde 5 arasında değişiyordu. Bu geniş tahmin aralığına yol açan ise TÜİK'in yeni seri büyüme modelindeki karmaşıklığı.

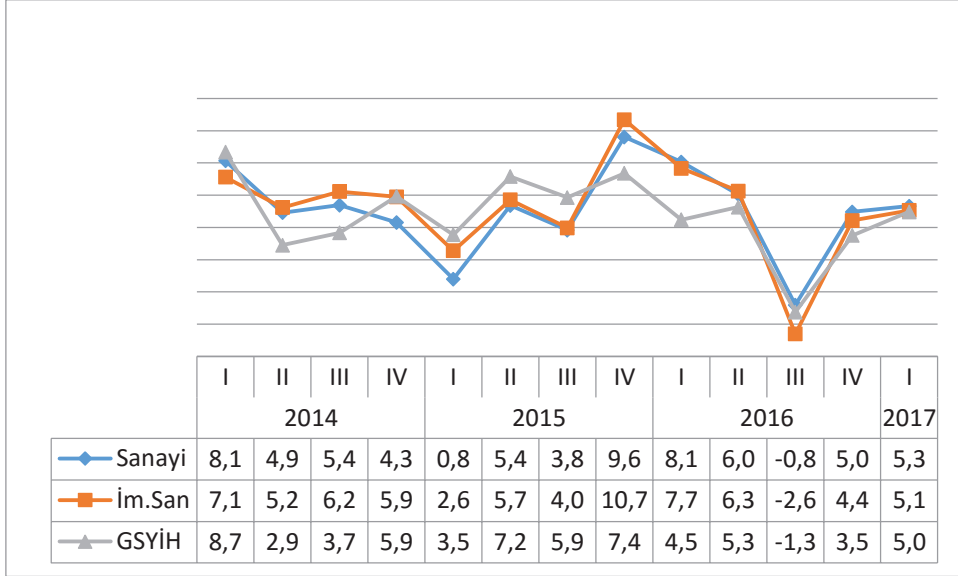
Yeni seri GSYH'nin hesabında idari kayıtlar, yani Maliye Bakanlığı'nın kayıtları esas alınıyor. İşte bu durum, kısa dönemli iş istatistiklerinden yola çıkarak GSYH tahmini yapmayı zorlaştırıyor. 2017 ilk çeyreğinde TÜİK'in açıkladığı toplam sanayi üretimi artışı geçen yılın aynı dönemine göre yalnızca yüzde 1.8 olurken, GSYH kapsamındaki sanayi üretimi büyümesi yüzde 5.3'ü buldu. İki oran arasında böylesine farkın açıklanması güç.

İlk çeyrekteki büyümeyi yüzde 5 ile çok yukarılara taşıyan, GSYH içinde beşte bir düzeyinde

Grafik 2. Çeyrekler itibarıyla Büyüme (%)

Kaynak: TÜİK

Grafik 3. Sanayi ve İmalatta Büyüme (%)

Kaynak: TÜİK

payı bulunan sanayi sektörü oldu. Sanayide ilk çeyrekte yüzde 5,3'lük üretim artışı kaydedildi. Katma değer artışı tarımda yüzde 3,2 ve inşaatla yüzde 3,7 olarak gerçekleşti. Ticaret, ulaştırma, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinin toplamından oluşan hizmetler sektörünün katma değerinde ise yüzde 5,2'lik artış yaşandı.

Geniş anlamda sanayi, kriz mevsimi olan Temmuz-Eylül 2016 döneminde yüzde 0,8 küçülürken özellikle imalat sanayi daralmış ve küçülme yüzde 2,6'yı bulmuştu. İmalat, 2016 son çeyrekte yüzde 4,4 büyüme ile toparlanırken 2017 ilk çeyreğinde

de yüzde 5,3 büyüme ile sürecin lokomotifi rolünü üstlenmiş görünüyor.

Harcamalar yöntemiyle GSYH'de en dikkat çekici gelişme kuşku yok ki hanehalklarının nihai tüketim harcamalarında kaydedilen hızlı artış.

Hanehalklarının nihai tüketim harcamaları ilk çeyrekte geçen yılın ilk çeyreğinin yüzde 5,1 üstünde gerçekleşti. Devletin nihai tüketim harcamaları ise 2016 ilk çeyrekte yüzde 10,5 ve 2017 ilk çeyrekte ise yüzde 9,4 artış gösterdi.

İlk çeyrekteki büyümenin, daha önceleri de görül-

Tablo 2. Harcama Yöntemiyle GSYH (Zincirlenmiş Hacim, 2009=100) - Çeyrekler İtibarıyla

	2015				2016				2017
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
Yerleşik hanehalklarının Tüketimi	6,2	6,9	3,7	5,4	0,9	4,1	-1,7	5,7	5,1
Devletin Tüketim Harcamaları	-5,2	7,4	0,9	11,6	10,5	14,4	5,6	0,8	9,4
Yatırımlar	3,3	13,4	9,1	10,4	6,6	3,8	0,5	2,0	2,2
Mal ve Hizmet İhracatı	2,5	4,2	4,7	5,2	1,4	-1,9	-9,3	2,3	10,6
Mal ve Hizmet İthalatı	3,8	2,4	0,5	0,4	2,7	7,2	2,1	3,3	0,8
GSYH	3,5	7,2	5,9	7,4	4,5	5,3	-1,3	3,5	5,0

Kaynak: TÜİK

Tablo 3. Büyümeye Katkı Nereden?

	2016-Ç1 (%)	Ç2	Ç3	Ç4	2016	2017 Ç1 (%)
Özel Tüketim	0,6	2,5	-1	3,4	1,4	3,1
Kamu Tüketimi	1,3	1,9	0,7	0,1	1	1,3
Yatırım	1,9	1,2	0,1	0,6	0,9	0,6
Net İhracat	-0,4	-2,2	-2,5	-0,2	-1,3	2,2
İhracat	0,3	-0,4	-2,1	0,5	-0,5	2,4
İthalat	0,7	1,8	0,5	0,7	0,9	0,2
Stok Değişimi	1	1,9	1,5	-0,4	1	2,2
GSYH Büyümesi	4,5	5,3	-1,3	3,5	2,9	5

düğü gibi, ağırlıklı iç tüketimden kaynaklandığı, yatırımların pek katkı vermediği gözleniyor.

Yüzde 5'lik büyümede hanrehalkı tüketimi 3,1 puan ile ilk sırayı alırken devletin tüketim harcamaları da 1,3 puan büyümeye katkı verdi. Böylece 5 puanlık büyümenin 4,4 puanı iç tüketimden kaynaklandı. Buna karşılık yatırım harcamalarının bu 5 puandaki payı 0,6'da kaldı. Bu da büyümenin yatırımsız gerçekleştiğini gösteriyor. Bu kuşkusuz sağlıklı bir eğilim değil. Dahası, 'büyümenin bu kadar yüksek olduğu bir dönemde neden makine ve teçhizat yatırımları yüzde 10 oranında azalmış' sorusu cevap bekliyor.

YILLIK YÜZDE 3

Büyümeye ilişkin veriler, yılda 4 kez çeyreklik büyüme şeklinde yayımlanmaktadır. Oranlar çeyrek bazlı olarak bir önceki yılın çeyreği ile kıyaslanır, yıl bitiminde ise yıllık oran yine bir önceki yıllara karşılaştırılarak açıklanır. GSYH'de çeyrekler itibarıyla yıllıklandırılmış orana da bakılabilir.

Türkiye ilk çeyrekte yüzde 5 büyüdü ama ilk çeyrek itibarıyla son bir yıldaki büyüme hala yüzde 3 ve bu oran son yedi yılın en düşük düzeyi.

Bu yılın ilk çeyreği itibarıyla yıllık büyüme hızı yüzde 3 düzeyinde bulunuyor. Bu oran, 2011'den bu yana olan son yedi yılın ilk çeyrek itibarıyla hesaplanan en düşük yıllık büyümesi. 2016 ilk

çeyreğindeki yıllık büyüme yüzde 6.3 düzeyinde oluşmuştu. Yıllıklandırılmış büyüme geçen yıl ikinci çeyrek sonunda yüzde 5.8'e, üçüncü çeyrek sonunda yüzde 3.9'a, dördüncü çeyrek ya da yıl sonunda ise yüzde 2.9'a geriledi.

Bu yıl ilk çeyrekte geçen yıla göre yüzde 5 olarak gerçekleşen büyüme de geçen yılın sonunda yüzde 2.9 olan yıllık büyümeyi, bu yıl ilk çeyrek itibarıyla ancak yüzde 3'e taşıyabildi.

DOLAR İLE GSYH

Bu arada doların hızla artmış olması dolar bazlı GSYH'yi de aşağı çekiyor. Geçen yıl sonunda 857 milyar dolar olan yıllık GSYH, bu yılın mart ayı sonunda 840 milyar dolara indi. Bu yılın ilk çeyreği itibarıyla yıllık GSYH 840 milyar dolara indi. Düşüşün nedeni kurdaki artış. Yılbaşından haziran ortasına kadar olan dönemin ortalama dolar kuru 3.65. Dolayısıyla dolar kuru çok aşağılara çekilemediği takdirde dolar bazlı GSYH hızla azalacak

Tablo 4. GSYH: Cari TL ve USD ile

Dönemler	Cari, Milyar TL	USD, Milyar	\$/TL
2016-I	561	190	2,95
II	633	218	2,90
III	662	224	2,96
IV	734	224	3,28
2017-I	642	174	3,69

ve kişi başına gelir yeniden 10 bin dolar sınırının altına inecek. Kişi başına gelir, 2016 için 10 bin 807 dolar olarak hesaplanmıştı.

MADALYONUN ÖTEKİ YÜZÜ

Büyümenin parıltılı madalyonunun bir de öteki yüzü var. Ve o yüzde bazı kırılganlıklar sürerken, bunlara yenilerinin eklenmeye başladığı da görülüyor. Örneğin Şubat 2017'de işsizlik oranı yüzde 12,6 gerçekleşti. Tüketici fiyatları Mayıs ayında yıllık yüzde 11,7 ve sanayici-üretici fiyatları da yüzde 15,3 olarak gerçekleşti. Bu konu yakın gündemin en önemli sorunlarından biri olmayı sürdürecektir. İlk çeyrek turizm gelirleri ise 2016'ya göre bile düşüşü işaret ediyor.

Kurumlar vergisi indirimleri, prim destekleri, ÖTV-KDV oranlarının aşağı çekilmesi, bol kepçe kamu harcamaları, hepsi uzun vadede bütçeye yük olacak, kamu maliyesinin dengelerini bozacak, son tahlilde faturayı alt sınıflara yükleyecek uygulamalardır.

Bir de kriz yangınına boca edilen suyun, yani Kredi Garanti Fonu'nun (KGF) akıbetinin ne olacağı sorusu var. KGF'den desteklenen, çoğu 1-3 yıla kadar ödemesiz, vadesi 10 yıla kadar uzanan Hazine garantili fonların tutarı 180 milyar TL'ye dayandı. Toplam limit ise 250 milyar TL'ye çıkarıldı. Özellikle kamu bankaları referandum öncesi bu kredileri cömertçe dağıttı. Gürültü ise muhtemelen geri ödeme zamanı gelince kopacak.

2016 sonundan bu yana bankacılık sektörünün kredi hacminde 160 milyar TL'lik bir sıçrama yaşandı. Buna karşın sektörün TL mevduatları, yüzde 15'e ulaşan yıllık faizler önerilmesine karşın sadece 33 milyar TL artmış durumda. Bu nedenle bankacılık kesiminde önemli bir kaynak sıkıntısı var. Merkez Bankası devreye sokularak sıkıntı aşmaya çalışılıyor. Kaçınılmaz sonucun ise daha yüksek enflasyon, daha fazla tahsil edilemeyen alacak, kamu bütçesine daha da büyük yük olmasından endişe ediliyor.

YENİ SERİ İLE MİLLİ GELİR BULGULARINA ELEŞTİRİ

Eski yöntemle hesaplanan sanayi üretim endeksi ile yine eski yöntemle hesaplanan milli gelirin sanayi katma değeri arasında çok yakın bir ilişki vardı. Oysa bu ilişki yeni yöntemle hesaplanan milli gelirin sanayi katma değerinde gözlenmiyor. Mili gelir tahmininde üretim alanı yerine Maliye'ye verilen bilanço kayıtlarına yönelmesi, yeni serinin bu datalar üstüne bina edilmesi, haklı eleştiriler alıyor ve almaya devam edecek. Bu eleştirilerden bir örnek, Korkut Boratav'ın 16 Haziran tarihli BirGün yazısında şöyle ele alındı:

“2009-2015'te Türkiye ekonomisinde sanayi ve inşaat sektörlerinin üretim endekslerinden hesaplanan ortalama büyüme hızı (Satır 1 ve 4) yüzde 5,3 ve 6,4'tür.

2015 sonuna kadar bu sektörlerin milli gelire katkısı üretim istatistiklerinden türetilirdi. Satır 2 ve 5'te eski milli gelir serilerinde sanayi ve inşaat sektörlerinin ortalama büyüme hızları yer alıyor: Yüzde 5,4 ve 6,4. Görülüyor ki, önceki milli gelir hesaplarında sanayi ve inşaat sektörü katma değerlerinin büyüme temposu üretim endeksleri ile baş başa seyretmiştir. (Bu bağlantıyı sanayi ve inşaatın milli gelir ve üretim endeksleri arasındaki esneklikler verir. Eski milli gelir hesaplarında bu iki sektörün esneklikleri 1,02 ve 0,95'tir.)

Tablo 5. 2009-2015 Sanayi ve İnşaat Büyüme Hızları

	2009-2015 Ortalama Yıllık Büyüme (%)
TÜİK Sanayi Üretim Endeksi	5,3
Eski TÜİK Verileri Sanayi Millî Geliri	5,4
Yeni TÜİK Verileri Sanayi Millî Geliri	8,3
TÜİK İnşaat Üretim Endeksi	6,4
Eski TÜİK Verileri İnşaat Millî Geliri	6,1
Yeni TÜİK Verileri İnşaat Millî Geliri	12,2

Aynı altı yıl için TÜİK milli geliri yeni yöntemle de hesaplamıştır. Buna göre (satır 3 ve 6'da) belirlenen büyüme oranları (yüzde 8,3 ve 12,2), üretim istatistiklerinden tümüyle kopmuştur. (Yukarıda değindiğim esneklik sanayide 1,57'ye, inşaatla 1,95'e tırmanmıştır.)

Tekrar sorulm: Sektörlerde üretilen katma değer (milli gelir) öğeleri, üretimden bu derecede nasıl kopar? TÜİK'in yanıtı, özetle, iki sözcükten ibarettir: "Yaptım; oldu!"

TÜİK, sanayi ve inşaat sektörlerinin sürüklediği ivmeyi toplam milli gelire ve 2002 sonrasına da taşımış. Ve böylece milli gelir toplamını ve on üç yıllık büyüme hızını yukarı çeken bir revizyonu AKP iktidarına "armağan" etmiştir. Bu "müjde" ilk defa Cumhurbaşkanı tarafından muhtarlar du-yurulmuştu. Daha sonra TÜİK kamuoyunu da bilgilendirmiştir.

(...)

Pazartesi TÜİK tarafından yayımlanan Ocak-Mart 2017 gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) tahminleri, ilk üç ayda yüzde 5'lik bir büyüme hızının gerçekleştiğini ileri sürüyor. Bu bulgu da aynı dönem için yine TÜİK tarafından hesaplanan üretim istatistikleriyle tutarsızdır. Kısacası, "arızalı" revizyonda ısrar edilmektedir.

2017'nin inşaat üretim endeksleri henüz yayımlanmamıştır. Ben de TÜİK'in yayımladığı Ocak-Mart 2017 sanayi üretim endeksini kullanıyorum ve bu istatistiği önceki yılın ilk üç ayı ile karşılaştırıyorum. Sonuç, Tablo 2, satır 1'de yer alıyor: Yüzde 1,7 oranında bir büyüme.

Sanayi üretiminde bu büyüme temposunu eski GSYH serisindeki bağlantılara (1,03'lük esnekliğe) göre sektörel katma değere taşısaydık, millî gelir hesabında sanayinin büyüme hızı yüzde 1,8 olarak çıkacaktı. TÜİK ise, Ocak-Mart 2017 millî gelir tahmininde sanayi için yüzde 5,3'lük bir büyüme hızı çıkıyor."

BÜTÇE AÇIĞI, KAMU BORÇLANMASI ARTIYOR

Krizi savuşturmak ve bir büyüme ivmesi yakalamak, kamunun ekonomiye artan müdahalesi ve bütçe açığını göze almasıyla gerçekleşti. Sonuçta, Hazine'nin 2017 yılının ilk 4 ayında, önceki 3 yılın ilk 4 ayındaki borçlanmalarının toplamından daha fazla borçlanma yaptığı görülüyor. Asıl büyük artış dış borçlanmada ortaya çıkmış bulunuyor. Bu büyük sıçramanın nedenleri arasında, hem krizin eşliğinde hem de referanduma gidişte kamu harcamalarının hızla artırılmış olması, aynı gerekçeyle vergilerde indirimler yapılmış olması yer alıyor.

Kamu maliyesinde 2017 yılının ilk 4 ayında geçen yılın ilk 4 ayına göre önemli bir bozulma gözlenmektedir. Bütçe, 2016 yılının ilk 4 ayında 5,4 milyar TL fazla verirken bu yılın ilk 4 ayında 17,9 milyar TL açık verdi. Daha kötü bir görünüm Hazine nakit açığında ortaya çıktı. Geçen yılın ilk dört ayında 1,5 milyar TL nakit açığı varken, bu miktar bu yılın ilk 4 ayında 26,3 milyar TL'ye çıktı. Özetle, bütçede ve nakit yönetiminde geçen yıla göre bir bozulma gözlenmektedir.

Hazine'nin finanse etmesi gereken miktar, Bütçe açığından emanetlerin çıkarılması ve avansların eklenmesi ile bulunuyor. Bu tutar 16,4 milyar TL'dir.

Hazine ise bu açığı finanse etmek için borçlanmaya gitti. Hazine, geçen yılın ilk 4 ayında toplam net 9 milyar TL borçlanma yaparken bu yılın ilk 4 ayında toplam net 28,5 milyar TL'lik borçlanma yaptı.

Geçen yılın ilk 4 ayında 1,5 milyar TL fazlası bulunan, bunun üzerine 9 milyar TL net borçlanma yapan Hazine, kasasına ve banka hesaplarına 10,5 milyar TL koymuştu. Bu yılın ilk 4 ayında 16,4 milyar TL açığı bulunan Hazine 28,8 milyar TL net borçlanma yapıp bu açığı finanse etikten sonra, elde kalan 12,1 milyar TL'yi kasasına yatırdı.

Hazine'nin dış borçlanmaya bu kadar ağırlık vermesinin nedeni, iç borçlanma faizlerinin, gerek kurun gerekse de enflasyonun etkisiyle artmış olmasıdır. İç borçlanmanın ağırlıklı maliyeti olarak faiz, 2017 yılının ilk 4 ayında geçen yılın ilk 4 ayına göre 1 puandan fazla arttı.

Kamu finansmanının bu şekilde devam etmeyeceği, dolayısıyla büyümenin sürdürülebilirliğinin bu nedenle de olmadığı söylenebilir. Zaten cari açık sorunu olan Türkiye ekonomisinin bir de bütçe açığı, dolayısıyla çifte açık ile baş etmesi kolay değildir.

Tablo 6. Kamu Maliyesinde Bozulma Göstergeleri (Milyar TL)

	2016/ilk 4 ay	2017/ilk 4 ay
Bütçe Giderleri	176,0	215,7
Faiz Dışı Giderler	156,8	193,6
Faiz Giderleri	19,2	22,1
Bütçe Gelirleri	181,4	197,8
Vergi Gelirleri	140,9	158,7
Diğer Gelirler	40,4	39,1
Bütçe Dengesi	5,4	-17,9
Bütçe Faiz Dışı Dengesi	24,6	4,2
Hazine Nakit Dengesi		
Giderler	183,3	224,3
Gelirler (Özelleştirme dahil)	181,8	198,0
Nakit Dengesi	-1,5	-26,3

Kaynak: Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı verilerinden hesaplayan Mahfi Eğilmez, <http://www.mahfiegilmez.com/2017/06/uygulamal-kamu-finansman-dersi.html>

BÜYÜME ORANLARI İLE İSTİHDAM ARTIŞ ORANLARI ARASINDAKİ BÜYÜK ÇELİŞKİ

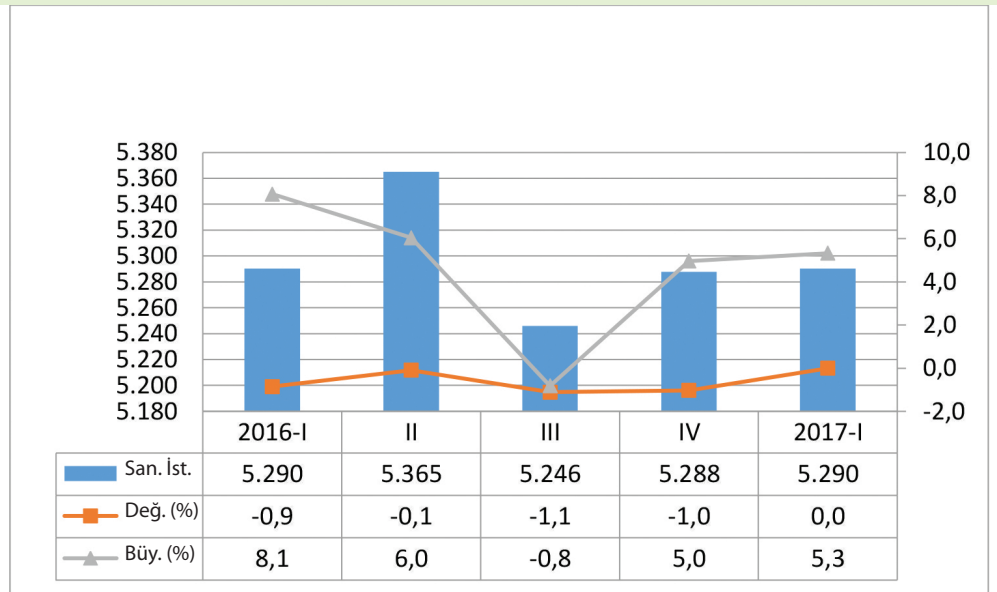
TÜİK'in yeni seri büyüme oranları ile istihdam artış oranları da tutarsız görünmektedir. İlk çeyrekte yüzde 5 büyüdüğü öne sürülen ekonomiye karşılık istihdamın, 2016 ilk çeyreğine göre ancak yüzde 1,7 arttığı anlaşılıyor. 2016 ilk çeyreğinde 26 milyon 575 bin olan istihdam 1 yıl sonra ancak 27 milyon 39 bine çıkabilmiş görünmektedir. Ekonominin yüzde 1,3 küçüldüğü 2016 üçüncü çeyreğinde bile istihdamın yüzde 1,3 artış göstermesi, büyüme verilerinin düşük kalitesini göstermektedir.

Tablo 7. Büyüme ve İstihdam: Sanayide Durum (Bin Kişi, %)

Dönemler	Top. İst	Değ. (%)	Büy. (%)	San. İst.	Değ. (%)	Büy. (%)
2016-I	26.575	3,6	4,5	5.290	-0,9	8,1
II	27.719	2,7	5,3	5.365	-0,1	6,0
III	27.558	1,3	-1,3	5.246	-1,1	-0,8
IV	27.001	1,3	3,5	5.288	-1,0	5,0
2017-I	27.039	1,7	5,0	5.290	0,0	5,3

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Sanayi özelinde bakıldığında da istihdam ile büyüme arasında tutarsızlık ortaya çıkmaktadır. 2016 ilk çeyreğinde 5 milyon 290 bin olan sanayi istihdamı, 2017 ilk çeyreğinde değişmezken sanayide büyüme, yüzde 5,3 olarak görünmektedir. Sanayinin büyüme eğrisi ile sanayi istihdamı eğrisinin hiç çakışmaması, yine büyüme verilerinin kalitesini sorgulanır kılmaktadır.

Grafik 4. Sanayide İstihdam ve Büyüme (Bin Kişi, %)

Öte yandan, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 15 Haziran 2017 günü açıkladığı Mart 2017 dönemi Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçları ise satırbaşlarıyla şöyle:

- TÜİK tarafından açıklanan dar tanımlı (standart) işsizlik oranı bir önceki yılın mart ayına göre 1.6 puan artarak yüzde 11,7'e yükseldi. Böylece resmi işsizlik oranı son yedi yılın en yüksek düzeyine ulaştı.
- Mart 2011'de yüzde 10,1 olan işsizlik oranı 7 yıl sonra 11,7'ye yükselmiş oldu.
- Dar tanımlı işsiz sayısı bir önceki yılın mart ayına göre 609 bin kişi artarak 3 milyon 642 bine yükseldi. İşsiz sayısı 2012-2017 arasındaki son beş yılda 1 milyon 159 bin işsiz arttı. İşsiz sayısı son 7 yılın en yüksek düzeyinde.
- Genç kadın işsizlik oranı bir önceki yılın mart ayına göre 5,7 puan artarak yüzde 25'e yükseldi.
- Mart 2014'te 6 milyon 41 bin olan geniş tanımlı işsiz sayısı Mart 2017'de 6 milyon 525 bine yükseldi. Geniş tanımlı işsiz sayısı 483 bin kişi artarak yüzde 19,5 olarak gerçekleşti.
- Tarım dışı kadın işsizliğindeki artış sürüyor. Tarım dışı kadın işsizliği 3 puan artarak 18,4'e yükseldi
- Mart 2017 döneminde genç (15-24 yaş arası) işsizliği bir önceki yılın aynı dönemine göre 4,4 puan artarak yüzde 25'e yükseldi.
- Tarım dışı genç işsizliği ise artmaya devam ediyor. Bir önceki yılın aynı dönemine göre 4,9 puan artış göstererek yüzde 24 olarak hesaplandı.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr/bulten>

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni
Haziran 2017
Sayı 228 Ekidir
MMO Adına Sahibi
Ali Ekber ÇAKAR
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Basımevi
Ankamat Matbaacılık San.
Limited Şirketi
Gülyüz Sanayi Sitesi
30. Cad. 538. Sokak
No: 60 İvedik / ANKARA
Tel: (0312) 394 54 94-95

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mmo@mno.org.tr
basin@mno.org.tr